

Да выхаду новай кнігі Алега Трусава
"Кароткая гісторыя архітэктуры Беларусі"

Частка 6. Заходняя Беларусь у складзе Польскай дзяржавы (1921-1939 гг.)

(Працяг. Пачатак у папяр.
нумарах.)

Шэдэўрам беларускага неакласіцызму з'яўляецца Свята-Пакроўскі сабор у Баранавічах. Яго будавалі сем гадоў (1924-1931 гг.). Няпоўны аб'ём сабора - гэта кубічная зала з чатырма падкупальнымі слупамі і трыма паўкруглымі апсідамі. Фасады храма аздоблены манументальнымі порцікамі з калонамі іянічнага ордэра. У часы будаўніцтва баранавіцкага сабора ў Варшаве вырашылі знесці расійскі кафедральны сабор Аляксандра Неўскага, пабудаваны як сімвал трыумфу перамогі Расійскай імперыі над Польшчай. Варшаўскі сабор пабудавалі ў 1902 г. паводле праекта Лявонція Бенды і аздобілі прыгожымі мазаічнымі панно. Спецыялісты вырашылі зняць мазаіку з Варшаўскага сабора, закансерваваць і потым перавезці ў Баранавічы. Мазаікі былі перавезены ў 1926-1927 гг. з Варшавы ў Баранавічы, і знайшлі сваё месца ў інтэр'ерах сабора.

Зараз храме знаходзяцца 7 з 16 мазаічных кампазіцый, якія да 1923 г. упрыгожвалі сабор Аляксандра Неўскага ў Варшаве. Мазаічныя кампазіцыі выкананы ў 1902-1911 гг. у майстэрні У. Фралова ў Пецярбургу па кардонах мастакоў В. Васняцова, М. Бруні, М. Кашалёва, В. Думітрашкі шляхам простага і адваротнага набору шліфаванай смальты.

Цікава, што мазаіка на фасадзе капліцы-пахавальні Святаполк-Мірскіх у Міры зроблена ў той жа майстэрні Фралова, што і Варшаўскія шэдэўры. Пакроўскі сабор мае і адзін з самых вялікіх у Беларусі іканастасяў. Ён зроблены ў псеўдавізантыйскім стылі ў 1929-1930 гг.

У 1927 г. Л. Вітан-Дубейкаўскі пачынае будаваць у Дрысвятах першы ў свеце храм у беларускім стылі і праз два гады будоўля драўлянага касцёла была завершана. Гэта быў высокі, аднавежавы, трохнефавы будынак у гонар Пятра і Паўла. Прастакутны ў плане храм мае пяцігранную апсіду,

прытвор і дзве бакавыя сакрестыі. Перад галоўным фасадом зроблены порцік, які мае бетонны парпет і абаніраецца на чатыры тонкія, жалезабетонныя слупы-калоны. Дах пакрыты мяккай альховай гонтай.

Акрамя праваслаўных будавалі ў Заходняй Беларусі свае цэрквы і рускія стараверы. Найбольшую цікавасць уяўляе царква Св. Мікалая ў в. Мікалаёвцы на Браслаўшчыне. Гэта адназрубны прамавугольны ў плане храм з высокай трох'яруснай вежай, прыбудаванай да галоўнага фасада. Мясцовыя яўрэі будавалі свае бажніцы і рэлігійныя школы. Былі пабудаваны новыя будынкi жытваў, хэдэраў і трабутаў.

У 1926 г. польскія ўлады адкрылі дзяржаўныя "суботнія школы" для дзяцей яўрэяў, дзе выкладанне вялося на мове ідыш. Так, напрыклад, гарадзенскія яўрэі мелі ў 1937 г. 43 сінагогі, лазню, дзве бойні, два шпіталі і іншыя будынкi. У Берасці ў 1938 г. існавала 40 малітоўных дамоў і сінагог. Цікавую сінагогу ў 20-х гг. XX ст. пабудавалі ў Пінску. Будынак захаваўся і дзейнічае і ў нашы дні.

Будавалі свае храмы і мусульмане. Перад 1939 г. татары мелі 17 мячэцяў і 3 малітоўныя дамы. Яны аднавілі ўсе старыя будынкi ранейшых часоў і пабудавалі тры новыя храмы - у Докшыцах, Глыбокім і в. Ластаі на Ашмяншчыне.

Большасць мячэцей паводле свайго знешняга выгляду была падобная да мясцовых пабудоў. Яны нагадвалі сцялянскія хаты, сярод якіх вылучаліся вежачкамі з паўмесяцам на вільнаках.

Напрыканцы існавання Другой Рэчы Паспалітай некаторыя храмы атрымалі рысы чыстага канструктывізму, які ўжо даўно існаваў як у Заходняй Еўропе, так і ў СССР. У якасці прыкладаў можна прывесці будынкi вайсковых касцёлаў св. Антонія Падуанскага ў Берасці і Антопалі (Драгічыншчына), пабудаваных у 1938 г.

Берасцейскі касцёл па-

стаўлены ў цэнтры горада і добра захаваўся. Ён мае прамавугольную малельную залу і вялікую вежу-званіцу на фасадзе. Касцёл у Антопалі таксама мае прамавугольны асноўны аб'ём, але галоўны фасад вылучаецца высокай двух'яруснай званіцай у выглядзе квадратнай вежы з пляскатым перакрысцем даху.

Даволі цікава выглядае будынак праваслаўнай царквы Раства Багародзіцы ў в. Явар (Дзятлаўшчына), які пабудавалі ў 1933 г. Аснову яго канструкцыі складае муроўка з бетонных блокаў і каркасная канструкцыя з жалезабетону для дэталей інтэр'ера царквы.

Да верасня 1939 г. у Заходняй Беларусі дзейнічала 446 касцёлаў, 542 царквы, 14 манастыроў і 387 сінагог. На жаль, значная частка гэтых будынкаў не захаваўся, частка моцна перабудавана і прыстасавана да іншых мэтаў.

Грамадскія будынкi

Першая спроба будоўлі ў новым стылі - канструктывізму альбо функцыяналізму звязана на тэрыторыі Заходняй Беларусі з будынкам грамадскага прызначэння. Гэта вайсковыя казармы ў Стоўбцах, Берасці, будынкi дзяржаўных устаноў у Берасці, Кобрыне, Пінску і Наваградку, гарадскі суд у Берасці, школы, гімназіі, лячэбныя ўстановы, вакзалы, паштовыя будынкi і г. д. Таксама дзяржава набыла шэраг палацава-паркавых комплексаў, асабліва пашкоджаных падчас Першай сусветнай вайны і адбудавала іх. Так, у Свяцікім палацы зрабілі санаторый, у Сноўскім - кватэры для афіцэраў і вайсковую камендатуру, а пазней і казіно. Косаўскі палац аддалі пад павятовае староства, а ў Опсаўскай сядзібе размясцілася сельскагаспадарчая школа.

Сядзіба ў Опсе закладзена на пачатку XX ст. на ўсходнім беразе невялікага возера. Землі належалі Плятэрам. У 1904 г. закончана будаўніцтва мураванага палаца, спраектаванага архітэктарам Целяжынскім.

Сядзібны комплекс нядрэнна захаваўся да нашых дзён. Яго цэнтрам з'яўляецца мураваны палац, размешчаны побач з возерам. Галоўны фасад будынка звернуты на ўсход, па баках фланкіраваны двухпавярховымі рызалітамі. Пасярэдзіне аднапавярховага асноўнага аб'ёму знаходзіцца галоўны ўваход, аформлены порцікам з дзвюма калонамі. Дах палаца першапачаткова быў гонтавы, складаны, па баках ад порціка меліся люкарны. З боку возера зроблена адкрытая тэраса, да якой з палаца вялі шкляныя дзверы. Спуск да возера на стромкім схіле аформ-

лены каскадам лесвіц. Дзвярныя праёмы галоўнага ўваходу і выходы на тэрасу, а таксама па два аконныя праёмы па баках ад іх мелі паўцыркульныя завяршэнні. Астатнія праёмы былі прамавугольныя. Праёмы дэкараваны арачнымі ліштывамі і пілястрамі. Сцены палаца руставаныя.

Побач з палацам захаваўся жылы флігэль і некалькі гаспадарчых пабудоў. Злева ад галоўнага будынка знаходзіцца аднапавярховы на высокім падмурку флігэль з бутавага каменню. Будынак драўляны, аднак галоўны фасад мае мураваную сцяну, да якой прымыкае мураваны тамбур з цэнтральным уваходам.

Побач размешчаны склеп з чырвонай цэглы, які служыў для захоўвання напіткаў, малака, садавіны, гародніны. Паглыбленне склепа выкладзена з бутавага каменню. Па правы бок ад палаца знаходзіцца будынак стайняў, вазоўні, хлявоў, свірнаў. Усе яны мураваныя, большая частка пабудавана з цэглы і атынкавана, ёсць пабудовы з бутавага каменню. Трапецападобныя франтоны на некалькіх гаспадарчых будынках зроблены ў выглядзе фахверкавай канструкцыі, ці "прускага муру". Перад палацам размяшчаўся парадны партэр з газонам і кветнікамі, па баках якога пасаджаны групы дрэў з елак і сібірскай піхты. Схіл да возера аформлены тэрасамі з пасадкамі бэзу. Захаваўся невялікі пейзажны парк, аздоблены асобнымі групамі дрэў, палянамі, аляямі. З паўднёвага боку да парку прымыкае вялікі сад, дзе размяшчалася парніковая гаспадарка. З усходу сядзіба абнесена агароджай. Галоўны ўваход аформлены пілонамi з часанага каменню, завершаны каменнымі шарами. Такія ж пілоны на падмурку з бутавага каменню маюцца ў агароджы. Паміж пілонамі выкарыстаны нахіленыя штыкеціны. З поўдня маёнтак абмежаваны ручаём, які выцякае з возера. Пры пад'ездзе да сядзібы праз ручай перакінуты прыгожы арачны мост з часанага каменню.

У часы Першай сусветнай вайны ў сядзібе змяшчаўся шпіталь расійскай арміі, штабы вайсковых частак. У 1922 г. маёнтак выкуплены дзяржавай для арганізацыі мужчынскай сельскагаспадарчай школы, якая працавала ў 1927-1939 гг. у палацы размясцілі класы для заняткаў, сталовую, інтэрнат, кватэры выкладчыкаў. Выкарыстоўваліся ўсе гаспадарчыя пабудовы.

Свецкае прызначэнне атрымаў былі манастырскі шпіталь сярэдзіны XVIII ст. у Асвеі (Верхнядзвінскі р-н).

Будынак былога манастырскага шпітала П-падобны ў плане аднапавярховы з паў-

Вакзал станцыі Бігосава

падваламі ў бакавых частках. У сярэдняй частцы пакоі размешчаны абалал калідора, у бакавых - па адзін бок. У 1928-1929 гг. будынак прыстасаваны пад адміністрацыйную ўстанову. Пачатковая планіроўка захаваўся толькі ў левым, усходнім, крыле. У пакоях столі плоскія. Калідор перакрыты цыліндрычным скляпеннем з распалубкамі. Усе сцены адволькавай таўшчыні (71 см). У паўпадвальным паверсе размяшчалася кухня. Сцены яе разрэзаны лучковымі вокнамі, памяшканні перакрыты цыліндрычным скляпеннем.

Польскія ўлады значную ўвагу звярталі на развіццё чыгуначнага транспарту. Была звернута ўвага на адбудову Берасцейскага вакзала, які быў пабудаваны ў другой палове XIX ст. царскімі ўладамі.

Будынак вакзала быў выкананы з яўнай стылізацыяй форм раманскага і псеўда-рускага стыляў з элементамі неаготыкі, меў выгляд сярэднявечнай цвердзі астраўнога тыпу, дамінаваў у навакольнай забудове і быў адным з самых прыгожых і буйных вакзалаў таго часу.

У сувязі з далейшым ростам пасажырскіх пlynяў і грузавых перавозак, а таксама гарадскім пажарам, ад якога пацярпеў і вакзал, і прымыканнем да станцыі ліній палескіх чыгунак у 1897 г. адбылася рэканструкцыя будынка. Крыху пазней пачалося будаўніцтва новага пушэправада да горада, у 1912 г. прыгарад Граеўка злучыўся з вакзалам пешаходным мостам, які праходзіў над пуцямі з усходняга боку вакзала і выходзіў у горад.

У гады Першай сусветнай вайны вакзал быў амаль цалкам разбураны. Рэканструкцыя пачалася ў пачатку 1920-х гг. і доўжылася амаль да 1929 г. новыя фасады вакзала былі выкананы, як вызначаюць польскія архітэктары, у так званым "народным стылі". Ён грунтаваўся на выкарыстанні архітэктурных матываў рэнесансу, барока і класіцызму.

Асноўны аб'ём будынка застаўся такім, як і пры яго будаўніцтве ў 1886 г. змянілася ў бок павелічэння вышыня цэнтральнай вежы-рызаліту, якая

стала двухпавярховай, значна выцягнутай у плане наперад і завяршалася высокімі шчытамі і атыкамі, стылізаванымі ў рэнесансныя і барокавыя формы. У верхняй частцы дэкор заканчваўся шматлікімі фігурнымі шарами. Цэнтральны фасад злева і справа фланкіраваўся дзвюма сіметрычнымі шырокімі двухпавярховымі вежамі, якія падтрымліваліся контрфорсамі, што ішлі да сярэдзіны першага паверха. Усе дэталі - прамавугольнікі, пасы па перыметры вокнаў, пілоны, шары на атыках і шчытах, профільныя карнізы, контрфорсы - былі афарбаваны ў белы колер, які надаваў будынку яшчэ большую выразнасць і дэкаратыўнасць.

Пасля 1929 г. работы па пашырэнні вакзала працягваюцца. На паўднёвым баку ўздоўж пушэй з'явіліся будынкi пошты і багажнага аддзялення, якія выходзілі на прывакзальную плошчу. Яна таксама перараблялася і ўпарадкоўвалася. Будаўнічымі работамі кіраваў інжынер В. Лісоўскі.

Вонкавы выгляд вакзала заставаўся нязменным з сярэдзіны 1920-х гг. да 1941 г. Да нашых дзён захаваўся пабудаваны ў 1924-1926 гг. вакзальны будынак на станцыі Бігосава Віцебскай вобласці.

Будынак чыгуначнага вакзала павернуты паўночным фасадом да чыгуначнага палатна. Кампазіцыя будынка выцягнутая, сіметрычная. Планіроўка мяшаная. Цэнтральная частка квадратная ў плане, накрыта двухсхільным дахам. Па вузлах - чацверковыя зубчастыя вежы з высокім шатровым пакрысцем. Да цэнтральнай часткі з абодвух бакоў (захаду і ўсходу) прымыкаюць двухпавярховыя і аднапавярховыя аб'ёмы. Сцены двухпавярховых бакавых крылаў аздоблены лапаткамі, прарэзаны вялікімі прамавугольнымі вокнамі, такія ж аконныя праёмы маюць аднапавярховыя аб'ёмы. Рысы абарончага дойлідства надаюць будынку манументальны характар. У цэнтральнай частцы - зала чакаання, у бакавых крылах рэстаран і службовыя памяшканні.

(Працяг у наступным нумары.)

Касцёл у беларускім стылі ў Дрысвятах